

Jornades Guerra Civil

Gran èxit de públic en les 3s Jornades a Queretes, dedicades enguany al tren de la Val de Zafán, l'estraperlo i el maquis. [p. 4]

Destrucció al Cinca

Ecologistes en Acció denuncia que la CHE ha arrasat una part considerable del bosc de ribera del Cinca al seu pas per Fraga. [p. 7]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Vall-de-roures il·luminat

Ferrero Rocher tria la capital del Matarranya per la campanya promocional a internet 'Regala moments con luz propia'. [p. 15]

Any Desideri Lombarte

Aquest 2014 acaba l'Any del centenari del naixement de Salvador Espriu i comença el dedicat al poeta pena-rogi, quan fa 25 anys de la seua mort. [p. 18]

**Joan F.
Mira**

LAPAO:

**«ENS INSULTEN
I ENS PRENEN EL PÈL»**

[p.10]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista:
Joan Francesc Mira
- 12 Cultura
- 14 Llitera
- 15 Tema del mes
- 16 Aragó
- 17 Galeria de personatges
- 18 PP.CC.
- 19 Opinió

Imatge coberta: Joan Francesc Mira a la seu de l'IEC. Foto: ©Rosa M. Puig-Serra.

TEMPS DE FRANJA 120

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 • Associació Cultural del Matarranya
 • Consells Locals de la Franja
 • Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 • Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf • tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.
 El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
 La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espuga, Glòria Francino i Josefina Motis.
 Aragó: Màrio Sasot.
 PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramon Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrio. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roques:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Nova pàgina web d'Amics de Nonasp

L'Associació Amics de Nonasp ha estrenat un nou web que podeu visitar entrant a <http://www.amicsdenonasp.org/cat/>

La meua enhorabona a aquesta associació pels seus treballs i tenacitat a favor de la cultura, llengua i etnologia de Nonasp, i a tots el veïns del poble per les seues aportacions per poder formar el museu.

L'Associació Amics de Nonasp, disposa d'un interessant Museu Etnològic que està situat al número 33 del carrer Soldevila. El Museu consta de 17 espais expositius amb un total de 440 m². Allà hi podeu trobar: eines per treballar la terra, una casa antiga, una escola, barberia, carnisseria, una tenda, un forn de pa, etc. Gràcies a les donacions desinteressades de la gent de Nonasp, s'ha fet possible aquest museu.

Lluís Roig

Teatre al Matarranya

L'activitat teatral al Matarranya s'ha intensificat els últims anys per la programació de la Mostra de Teatre Aficiona't que s'inclou dins de les Jornades Culturals de la Comarca del Matarranya i que esta tardor va or-

ganitzar la desena convocatòria i la quarta d'Aficiona't. A més, el Consell Comarcal també ofereix, des de fa sis temporades, els tallers de monòlegs i improvisació teatral que dirigeix l'actor i humorista José Broto i que cada any es fa en una vila diferent. A la Mostra Aficiona't, que es programa cada any a viles diferents i arriba a tots els pobles de la comarca, hi participen grups de teatre de tot el territori: la Quiquereta de Pena-roja –un dels veterans–, els Tramoians de la Portellada, el grup de teatre Mercè Centelles de Massalió, Canela en rama de Mont-roig –recent constituït enguany–, i Tracalet Teatre de Vall-de-roques. La convocatòria també inclou monòlegs: Marta Momblant de Beseit, Dolors Montagut de la Freixneda i Jaime Cros de Pena-roja que, a més, dirigeix tallers de formació interpretativa. Per altra banda, en la Mostra Aficiona't, els alumnes del taller de teatre i el mateix José Broto fan una actuació interpretativa per mostrar el que han après durant les sessions formatives.

Fora de la Mostra queden encara el grup de teatre de la Mà Peluda de Vall-de-roques que fan, de tant en tant, la visita teatralitzada al castell de Vall-de-roques entre altres activitats o a Pena-roja que es representa la visita dels calatruas a la vila cada tres anys i l'agermanament de Vallibona i Pena-roja cada set, on hi participa pràcticament tota la vila.

Animem i agraïm que esta intensa activitat teatral continuï generant espectacle i cultura per molts anys a la nostra comarca.

Miquel Meix

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsdefranja@gmail.com

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
 ALTOARAGONESSES
 INSTITUCIÓN DE ESPAÑA

Diputació de Lleida

INSTITUT
 D'ESTUDIS
 ILERDENCOS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
 Departament
 de la Presidència

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Nou any, noves forces

Hem deixat enrere el 2013, una any més de la llarga i insuportable crisi econòmica, social i institucional que ens toca patir de fa uns anys; i malgrat tot, la nostra revista ha tirat endavant tal com vam decidir, amb la cadència de quatre números editats en paper –amb dos encartaments de l'*Styli locus*– i la resta només digitals. No cal dir que l'evident èxit de la revista, en aquests temps tan difícils, es deu a la col·laboració i esforç de tots plegats: associacions editores, producció, coordinadors, administració, redactors, columnistes, col·laboradors habituals i puntuals...; i el més valuós, de ben segur, vosaltres subscriptors i lectors. D'ajudes o subvencions directes, el 2013, a la revista, cap ni una no n'hem tingut, tot i que som preparats novament per a cercar-ne per a aquest any 2014.

Encetem un nou any amb la mateixa il·lusió i decidits a continuar la nostra tasca de defensa de la cultura i de la nostra llengua, informant de tot allò que ens sembla més adient i noticable de totes les comarques d'aquest allargassat territori que és la Franja, d'acord amb la línia de la revista. Mai oblidem que *Temps de Franja* és l'única revista en català de tot l'Aragó i el vincle instrumental més important d'unió dels territoris franjolins, mitjançant la llengua.

El passat any vam dedicar tot un *Styli locus* a Salvador Espriu, aquest any, ens plau dir, que dedicarem ambdós a Desideri Lombarte, commemorant els 25 anys de la seua defunció en plena producció literària. En números successius de la revista anirem informant dels actes que amb aquest motiu es portaran a terme.

Volem fer esment també a la cloenda del Centenari de la Publicació de les Normes Ortogràfiques, que amb data 26 de novembre va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans. El 31 de gener de 1913, la *Veua de Catalunya* publicava les Normes Ortogràfiques sota el títol "Per la unitat de l'idioma". Què seria del català actualment sense

aquestes normes unificadores? Quin ha estat el destí de les llengües sense una estandardització cohesionant? Què seria del català de la Franja si s'apliqués de debò la llei actual del PP-PAR, una llei d'objectius ben concrets: impedir la unitat normativa, mantenir l'analfabetisme del poble en relació a la seua llengua i deixar que el temps la vagi dissolent. Tota la resta, l'embolcall, són indicacions i proposicions que saben que no es realitzaran mai o pura demagògia. No ens cal llegir, ni el seu preàmbul ni cap dels seus articles: seria una pèrdua de temps. El PP i el PAR, amb la derogació de la llei anterior, ja en van tenir prou. La resta es cosa d'esperar que vagi desapareixent allò que els fa nosa: el català i l'aragonès. Ara bé, els temps canvien i els que manen també.

La mesura que més afavoriria les dos llengües minoritàries d'Aragó seria la seua obligatorietat en els *curricula* de les escoles dels corresponents territoris. Com a mínim dues hores setmanals, i quantes més matèries s'impartissin en català o en aragonès en els territoris on són pròpies, no cal dir que seria molt millor. Als que defensem la nostra cultura i la nostra llengua ens ha passat allò de "ja pots xiular si l'ase no vol beure". No hem defallit i no defallirem,

"Núvols:
marxen o
vénen?"
J.M. GRÀCIA

i per això seguim i seguirem xiulant, avui, demà, i quan tinguem un altre govern al Pignatelli i/o una altra majoria a l'Aljaferia. Algú es pot imaginar quina hagués estat l'evolució del català a Catalunya, amb la gran pressió del castellà i l'augment espectacular de l'emigració, si no s'hagués implantat la immersió lingüística a totes les escoles? A València no sé si tot el mal ve d'Almansa, però ja veieu com estan les coses, fins i tot ara sense RTVV. Tot i que respecte a les Balears, si ens permeteu un xic d'humor, ens cal pensar que, com la consellera de Cultura s'ha llegit i ha entès tant bé l'informe TREPITJA, les coses poden canviar, a "millor" es clar.

Que les festes nadalenques passades hagin estat una ocasió de gaudiment amb els familiars i amics per a tots vosaltres, benvolguts lectors. Us desitgem un 2014 el més feïç possible.

Any Salvador Espriu
"Sabies, gegant delicat,
que sense raó no es té
mai força.."

(Frases del dia per
dimarts 12 de novembre)

Jornades sobre la Guerra del 36 a Queretes

// CARLES SANCHO

Nou èxit de públic en les terceres Jornades sobre la Guerra del 36 a Queretes organitzades per l'Associació Cultural Medievo i coordinades per l'historiador local Juan Luis Camps. El tren de la Val de Zafán, l'estraperlo i els maquis són els temes principals que s'han desenvolupat en estes xarrades d'enguany. A més, es complementaven les intervencions programades amb una exposició a càrrec de Joaquín Llerda i José A. Albesa, en la recent inaugurada sala Tomàs Riba, sobre la Guerra Civil i la postguerra i el tren de la Val

Encarnita i Renato Simoni en llur ponència 'La Val de Zafan, projectes de construcció de la línia de ferrocarril'

CARLES SANCHO

de Zafán i també amb la projecció de tres pel·lícules relacionades amb els temes tractats. Les activitats divulgatives van iniciar-se diumenge 1 de desembre on Juan Luis Camps va presentar "L'estat de la qüestió: actualització de dades i fotografies" i, posteriorment, l'historiador alcanyissà especialista en el front d'Aragó, José María Maldonado parlà sobre "Març-abril de 1938. La gran batalla de la Guerra Civil" i és que durant estos dos mesos el front va passar per les nostres viles amb l'impacte que això va produir sobre

la població.

Durant el pont de la Constitució, dijous 5, Camilo Pera va dissertar sobre "El ferrocarril de la Val de Zafán" tema que també va desenvolupar Renato Simoni, historiador suís present en totes les convocatòries per la seua vinculació a Queretes, "El calvari de la Val de Zafán: projectes, construcció de la línia de ferrocarril" era el títol de la seua documentada intervenció. Un homenatge als quaranta anys de l'últim tren que passà per Queretes. El dia 7, Jesús Martínez, que va viure a l'estació de la vila la seua infància, va recordar l'estada a la població i l'aïllament que representava viure lluny del nucli urbà aquells anys tan durs. A continuació el professor de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, Sánchez Cervelló, presentà "La guerra dels nostres iaies i del maquis", la intervenció va ser especialment seguida per molta gent jove a l'auditori. I, finalment, diumenge 8 Juan Antonio Mir i Juan Luis Camps parlaren de l'estraperlo a les nostres viles en una època de penúria i racionament acabada la confrontació bèl·lica. Acabades les terceres jornades, Juan Luis Camps ja comença a programar les que s'organitzaran l'any que ve. I és que omplir l'auditori a cada convocatòria motiva la continuïtat de l'ambiciós projecte.

L'ESMOLET

El 'Movimiento' // Carles Terès

Això del Facebook, fa que a voltes t'emboliquis en debats sense eixida. Ho intento tenir més o menys controlat: algun "m'agrada" i anotacions amables. Tanmateix, a voltes em toquen la fibra i caic en el parany. La darrera ha estat en comentar les presentacions del "Movimiento ciudadano" (la franquícia de Ciutadans fora de Catalunya) per les Espanyes. No vaig poder evitar d'escriure-hi "Quan arribeu a Aragó ens acabareu d'esclafar o ens ajudareu?". La cosa venia a tomb perquè l'abril del 2010, quan Ciutadans es va posicionar en contra de la descafeïnada Llei de llengües de l'anterior executiu, vaig mantenir un intercanvi de missatges amb el Subsecretari d'Acció Política de C's, Koldo Blanco, per tal que m'expliqués quin mal hi havia en reconèixer per llei que a Aragó es parla aragonès i català i concedir uns pocs drets als seus parlants —drets que no incloïen ni la cooficialitat. No va haver-hi manera: només

em parlava dels patiments del castellà a Catalunya, ni una paraula d'Aragó. Això va corroborar les meues sospites, o sigui, que l'objectiu real d'aquest partit no són els drets lingüístics de l'individu (l'individu: un altre dels seus conceptes-força), sinó la supremacia del castellà. I això és el que m'indigna. Preferiria que fessin com altres formacions, que ho reconeixen obertament i sense vergonya. Tots tenim dret a pensar com vulguem, sempre ho defensaré. Per això prefereixo un partit que em sigui franc, que no s'emboliqui en giragonses de "llibertats individuals" o "peculiaridades lingüístiques" per assolir, "sin que se note el cuidado", la dissolució dels nostres idiomes. En realitat exerceixen una mena de supremacisme lingüístic que vol confinar les llengües no castellanques d'Espanya a l'àmbit domèstic i residual. És a dir, condemnar-les a la desaparició. Quan ho reconeguin, tot i no compartir-ne l'ideari, els respectaré.

L'Associació Wirberto Delso va debatre a Favara sobre el repte de la crisi

// ROBERTO ALBIAC

Este dissabte 30 de novembre, el Cine Municipal Favarol va acollir el Tercer Fòrum de Debat “La crisi com a repte global” organitzat per l'Associació Wirberto Delso amb la contribució destacada de dos ponents: Mercedes Gallizo i Reyes Mate. Mercedes Gallizo, política socialista, Directora General d'Institucions Penitenciàries entre 2004 i 2011 i col·laboradora de la SER, va parlar del paper dels partits davant la crisi. Va defensar la necessitat de la confiança en les institucions polítiques ja que, malgrat el descrèdit i la incapacitat demostrada en algunes d'elles per afrontar la situació actual, són les úniques que poden solucionar-la. Va destacar que els partits d'esquerres haurien de ser, amb fets, els artífexs de la recuperació de la confiança dels ciutadans en la política. Va sentenciar que sense par-

Fòrum de Debat al cine Municipal de Favara
ROBERTO ALBIAC

tits no hi ha democràcia ja que considera que els moviments socials com el 15-M no poden solucionar la problemàtica.

Per la seua part, Reyes Mate, filòsof, professor universitari i col·laborador de El País, va exposar els orígens de la crisi actual donant importància al fet de la memòria. Segons ell, l'origen es remunta a la Transició, per com es van fer les coses: prioritjant la pau a la justícia, fent allò que es podia i no allò que calia degut al pilotatge de les elits, una transició caracteritzada per la cultura de l'oblit. No es van solucionar qüestions com l'encaix territorial, sorgint una pluralitat de memòries enfrontades i retroalimentades entre si. Va defensar el deure de memòria com a solució: mai més s'han de repetir les barbàries del passat, recordant el passat es pot combatre els fets actuals i construir el futur.

Este acte, tot i l'absència de menors de 30 anys entre el públic, es pot considerar plenament consolidat: no sols per la presència (un any més) de ponents de reconegut prestigi, sinó pel manteniment d'un nombre considerable d'assistents.

La novel·la històrica al Born

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Dins els actes de la primera edició “Barcelona Novel·la Històrica”, el passat 14 de novembre va tenir lloc a El Born Centre Cultural de Barcelona la taula rodona “Fora Muralles: La novel·la històrica que no passa per Barcelona”. Intervingueren Carles Terès, autor de *Licantropia*, Miquel Esteve, autor d'*El Baphomet i la taula esmaragda*, una aventura històrica trepidant, Francesc Miralles, autor d'*El secret de Picasso* i Octavi Serret, llibreter. Va moderar la taula David Martí, autor de *Les bruixes d'Arnes*. Obrí l'acte el periodista i escriptor Enric Calpena, comissari de les jornades, organitzades per l'Ajuntament de Barcelona. Institut de Cultura. A preguntes del moderador i després de la presentació dels intervinents, els tres autors parlaren de les seues novel·les: gènesi, personatges, territori i continguts; mantenint tot seguit un interessant col·loqui. Octavi Serret va fer un al·legat dels escriptors ebrencs i de tota la seua il·lusió en la promoció i venda de llibres, i anuncià la creació del premis literaris que està a punt de promocionar. Força avançat l'acte s'afegí a la taula el periodista i escriptor Víctor Amela.

VANITAS VANITATIS

Racisme i discriminació lingüística: l'article 7.3 de l'Estatut d'Aragó (i II)

// Vicent de Melchor

L'art. 7.3 assegura que els parlants de català (i d'aragonès) no podran patir cap discriminació lingüística. En altres paraules, segons la Llei, a la Franja, els parlants de català i de castellà tenen *idèntics* drets lingüístics, fins i tot *amb independència* de si el català ha sigut declarat o no oficial. Així, per no caure en desprotecció lingüística, els catalanoparlants tenen dret automàtic a la *replicació* de tots els drets lingüístics dels castellanoparlants: Si hi ha escola en castellà, n'hi ha d'haver en català; si s'hi fan 3 h setmanals de castellà, se'n faran 3 en català; en el claustre d'una escola de la Franja hi haurà d'haver-hi com a mínim paritat de professors castellanoparlants i catalanoparlants; si el pregó es fa en castellà, s'haurà de fer també en català; si l'Administració respon per escrit en castellà, també ho haurà de fer en català; etc.

Esta és, simplement, la grandesa d'un article, el 7.3 de l'Estatut, que encara no sembla haver estat explotat.

Pel que fa al prejudici lingüístic, és un fenomen psicològic definit per una actitud, normalment emocional, adquirida prèviament a una evidència o experiència adequades. Igual que amb el racisme, en termes pràctics, pareix més important reduir la discriminació que atacar el prejudici amb l'educació i la publicitat. La Llei és una de les millors maneres de destruir-la, tot i que els governs solen dubtar quan han d'actuar contra el parer d'una majoria. (Per contra la implementació en l'Administració o en l'escola, jerarquitzades, sol ser més ràpida.) Encara que un “programa d'equitat” en llengües pot semblar poc ambiciós, només cal mirar al nostre voltant.

X Trobada d'Entitats i Associacions Culturals de les comarques de la diòcesi de Tortosa

// CÈLIA BADET

Dissabte 30 de novembre es va celebrar a Beseit la 10a Trobada d'entitats de l'antiga Diòcesi de Tortosa, organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya i l'Institut Ramon Muntaner. Va ser el segon cop que se celebrava aquesta interessant trobada al Matarranya; l'altra havia tingut lloc a Calaceit l'any 2005. En aquesta ocasió la temàtica de la jornada va ser "Cultura i frontera".

Després de la rebuda del participants i les corresponents acreditacions, el president de l'Associació Cultural del Matarranya, Josep Maria Baró Pujés, el director del Museu de les Terres de l'Ebre, Sr. Àlex Farnós, el Sr. Ferran Bladé, director dels Serveis Territorial de Cultura de les Terres de l'Ebre i vicepresident de l'Institut Ramon Muntaner i l'Alcalde de Beseit, Alberto Moragrega, van donar la benvinguda als assistents.

La primera ponència va estar a càrrec de l'antropòleg Raimon Collet: "Fronteres de la comunitat, comunitat de frontera. El cas del riu Sénia", en la qual es va posar de manifest l'absurditat de les divisions territorials en el cas concret del riu Sénia; uns pobles amb unes tradicions, costum, cultura i economia comú durant segles, es van veure "per obra i gràcia d'una ratlla" dividits en dues províncies i dues comunitats autòno-

Jornada
inaugural de
la 10a
Trobada
d'Entitats
CÈLIA BADET

mes. Després, Carles Ripollès, del Centre d'Estudis del Ports amb la conferència "Ratlles entre carrasques: evolució de les fronteres al massís dels Ports", va constatar amb elements visuals actuals l'evolució, al llarg de la història, dels punts comuns a les tres comunitats: Aragó, València i Catalunya. Amb un to força irònic va concloure que "la frontera és fixa però discontinua".

Després de la pausa-cafè es va continuar la jornada amb Natxo Sorolla, reconegut sociolingüista, el qual va presentar els resultats del darrer estudi sobre la situació de la llengua a la Franja.

Josep Maria Baró Pujés va fer un resum del treball "L'autoritarisme a la Corona de Castella contra les lli-

bertats a la Corona d'Aragó.

Pepa Nogués, educadora ambiental al Parc Natural dels Ports, va presentar el treball sobre els oficis tradicionals dels Ports: canyisser, pastor, carboner..., dels quals ha preparat una exposició itinerant que recull tots els testimonis directes del treball del camp.

La Núria Saüch de l'IRMU va presentar les actes del III Congrés sobre Cultura i Territori a les Comarques de la Diòcesi de Tortosa.

La darrera part de la jornada, va estar dedicada a les ponències de Victòria Almuni –qui va tractar sobre la conservació del patrimoni– i de Mercè Gisbert, vicepresidenta de l'Agupació Musical Senienca, que va presentar "Músiques en Terres de Cruïlla".

Per a finalitzar la jornada el llibreter Octavi Serret va presentar el "Certamen Literari Vila de Vallderoures". El dinar al restaurant de l'hotel La Fàbrica de Solfa, en un paratge privilegiat, va precedir a la visita guiada a la població de Beseit, que va finalitzar amb l'ascens al campanar de l'església del poble per contemplar el poble, els Ports i el Fortí de Cabrera.

L'ARGADELL

El Matarranya: un topònim major // Juli Micolau

Els estudiosos d'onomàstica tenen clara l'etimologia de Matarranya? Al *Boletín* n. 9-10 del CESBA de l'any 2005, Eustaquio Sánchez Salor, de la Universidad de Extremadura, dóna la versió que "Matarraña" té dos components ben antics: mata i raña. "Mata" és una vella paraula preromana present en els tres romanços hispànics que significa un conjunt de plantes o d'arbres que cobreix una determinada extensió de terreny; en el nostre cas, al·ludeix, possiblement, a la vegetació que creix al costat del riu. "Raña" és també un nom preromà que vindria a ser un declivi en el llit d'un riu o terreny de tossal baix. En relació amb el verb "rañar", que significa rascar, obrir solc, té fàcil aplicació toponímica per a donar nom a una corrent d'aigua. Segons Menéndez Pidal, el sentit dels topònims *raña* i *rasca* seria "siti raído o arrasado por la acción erosiva de las aguas".

Deu anys abans, al n. 10 –juny de 1995– de l'antiga i històrica revista *Sorolla't*, E. Puch Foncuberta en el seu article *Matraniya* afirma el que diu J. Coromines. I què diu Joan Coromines al seu –i nostre– *Onomasticon Cataloniae*? L'*ETIM.* de Matarranya ve de *ramla matrâniya*, la "rambla de l'arquebisbe". Ramla, de l'àrab clàssic, vol dir "arena" però en els textos medievals té sentits més amples, i pren el de "riera". I l'adjectiu *matrâniya* deriva de l'àrab *matrân* "arquebisbe" i alhora pareix que és un manlleu de l'iraní: avèstic *mathran* "profeta" derivat de *mathrô* "paraula sagrada" de *mantrah*, "dita, paraula". Pot ser un nom donat pels mossàrabs tortosins perquè al nostre riu s'acabava la jurisdicció del bisbe de Tortosa i començava la de l'arquebisbe de Saragossa.

La Confederació Hidrogràfica de l'Ebre arrasa la vegetació del riu de Fraga

// ROSA ARQUÉ

La Confederació Hidrogràfica de l'Ebre ha destruït una part considerable del bosc de ribera que acompanya el riu Cinca al seu pas per la ciutat de Fraga. Es tracta d'una zona declarada Lloc d'Interès Comunitari (L.I.C.) pel seu valor ecològic i que està inclosa a la Xarxa Natura 2000.

La Confederació Hidrogràfica i l'alcaldia de Fraga han justificat les actuacions al riu com a necessàries per millorar la capacitat de drenatge del Cinca i per donar més seguretat al casc urbà de Fraga, si algun dia hi hagués inundacions, però la realitat és que mai s'han aportat estudis tècnics que justifiquin les accions realitzades. A més, les últimes notícies aparegudes confirmen que l'autorització de l'INAGA que s'ha utilitzat no era per fer aquests treballs sinó uns altres d'un projecte diferent.

Segons Ecologistes en Acció el dragatge suposa la destrucció d'un corredor biològic que fins ara facilitava el pas de la fauna des dels

Pirineus fins a la conca de l'Ebre. Però a més del mal que s'ha fet al medi ambient, existeix el tema dels diners públics que també han marxat d'una manera poc justificada ja que el gran dinamisme propi dels rius fa completament inútils unes actuacions que semblen tenir més una finalitat psicològica i política que d'efectivitat real per a la protecció del cas

Treballs a la ribera del riu Cinca al seu pas per Fraga
SATURNINO BARBÉ

urbà de Fraga.

Ecologistes en Acció considera, en qualsevol cas, que s'ha incomplert d'una manera greu la normativa ambiental i sol·licita que es facin públics els expedients administratius que han donat lloc al desastre ecològic i que es depurin les corresponents responsabilitats si han existit irregularitats en els permisos i els treballs.

L'Ajuntament de Fraga premia els conductors responsables

// REDACCIÓ

L'Ajuntament de Fraga reconeix aquest Nadal amb un petit obsequi, tal com va fer ja l'any passat, el compromís dels conductors responsables. Ha estat durant la jornada del dia 20 de desembre i dins del dispositiu especial de seguretat vial que s'activa amb motiu de la concentració de sopars d'empresa. Així, i durant aquesta nit, els conductors que han circulat per Fraga, que han estat requerits per realitzar una prova d'alcoholèmia i que han mostrat una taxa d'alcohol igual a 0,0 han rebut un petit regal. "Són uns sabons i els han elaborat al Centre Ocupacional d'Atades. No és més que un detall, però volem reconèixer així el compromís

dels conductors responsables. Ja es va fer l'any passat i va funcionar bé, així que anem a repetir", explica la regidora delegada de Seguretat Pilar Martínez.

Durant la nit dels controls d'alcoholèmia, l'Ajuntament activa un servei gratuït d'autobús que funciona també durant la nit de Cap d'Any. El servei funciona entre les 22 h i les 6 h de la matinada. Javier Català, el regidor delegat de Comerç, recorda que la majoria de sopars d'empresa se celebren a Fraga el dia 20 i explica les raons per les quals es posa en servei l'autobús gratuït nocturn: "El servei ha funcionat bé en campanyes nadalenques anteriors. Són jornades de celebració

i no volem accidents ni problemes d'un altre tipus. L'Ajuntament està per facilitar les coses a ciutadans, empreses i empresaris de restauració i això és el que fem amb mesures com aquesta", explica l'edil. Juan Castañ, regidor delegat de Transports, destaca la importància de no combinar mai alcohol i volant: "Mai hi ha excusa per conduir després d'haver begut. No és que el conductor que actua malament es posi a si mateix en perill, que també: el greu és que es posa en perill a la resta d'usuaris de la via. Amb aquestes mesures –controls d'alcoholèmia que s'anuncien prèviament, obsequis per als bons conductors i autobús gratuït–, facilitem les coses al màxim".

Cartellera de la temporada d'hivern dels Amics del Cine de Fraga

// HUGO SOROLLA

The Deep Blue Sea
Drama | Amor. 12 de gener
Projecció en castellà

Hasta la vista
Comèdia. 26 de gener
Projecció en català

15 años y un día
Drama adolescència. 9 de febrer
Projecció en castellà

Si vols de debò...
Comèdia dramàtica. 23 de febrer
Projecció en català

Les lyonnais
Thriller. 9 de març
Projecció en castellà

4 dies de maig
Bèl·lica. 23 de març
Projecció en català

Les pel·lícules es projectaran a les 18h al Palau Moncada

Moviment al Casc Antic de Fraga

// ROSA ARQUÉ

L'associació de veïns i amics del Casc Històric de Fraga, amb la col·laboració de l'Ajuntament, la Comarca i d'altres associacions, està treballant de valent per organitzar activitats de dinamització durant el mes de desembre a la capital del Baix Cinca. La junta, molt activa, vol promocionar el barri antic de Fraga i vol, també i sobretot, donar-lo a conèixer perquè estan convençuts del seu potencial i les seves possibilitats.

Dins de la campanya de Nadal, s'han previst activitats d'interior i al carrer, desafiant la cegallosa persistent que a l'hivern acompanya els habitants de la zona. El cap de setmana del 14 i 15 de desembre ha estat el més animat, quant a actes, perquè s'ha celebrat la II Fira d'Artesania (dissabte i diumenge), la ronda de cançons de Nadal, la inauguració del Pessebre de Ca Cabrera, una ruta de pessebres i llegendes per

diversos carrers del poble i una exposició d'art a Ca Martinet. Al mateix temps, també es va celebrar el concert de Nadal de la Coral i la Banda de Música municipal que cada any reuneix un gran nombre de persones a l'Església de Sant Pere.

L'organització està molt contenta per l'elevat nombre de participants als diversos actes i vol agrair a tota la població l'assistència, malgrat la climatologia poc agradable.

25 anys de *Camí de Sirga* a Barcelona

// CARLES SANCHO

L'onze de desembre a Barcelona, la ciutat on va viure l'escriptor, es va dur a terme l'homenatge a Jesús Moncada per commemorar els 25 anys de l'edició de *Camí de Sirga*. Abans el reconeixement havia estat a Mequinensa, on va nàixer, i a Tortosa com autor ebrenc. L'escenari de la celebració el magnífic i espectacular Saló del Vigatà, decorat amb pintures del final del segle XVIII del Palau Moja, a tocar de les Rambles. Acompanyava l'acte la cantautora tortosina Montse Castellà que va interpretar temes de significació literària i de referència ebrenc. La taula que presentava l'homenatge estava formada per la directora de la Institució de les Lletres Catalanes Laura Borràs que, per iniciar els parlaments, va llegir una carta del Conseller de Cultura Ferran Mascarell que no va poder assistir a l'acte per altres compromisos del càrrec. Completa-

ven la taula Rosa Maria Moncada, germana de l'homenatjat, Genís Sinca i Jordi Basté tots dos periodistes i escriptors. Tots ells van descriure la relació personal amb Moncada o bé la vinculació a partir de les seues obres. Els participants de la taula es van mostrar molt sorpresos en constatar que en la celebració dels 25 anys

de *Camí de Sirga* s'hagin acabat totes les edicions i, actualment, no se'l pugui comprar a les llibreries.

En acabar la taula va venir l'homenatge a través dels seus textos a partir de les veus dels actors Pep Cruz, que va esforçar-se per interpretar Moncada en mequinensà, la tortosina Sílvia Sabaté i de l'amic i estudiós de Moncada Hèctor Moret. Per la sala, com per encanteri, van començar a aparèixer els personatges

Homenatge a Moncada al Saló del Vigatà de Barcelona
CARLES SANCHO

del *Camí de Sirga* a través de la lectura dels textos: Nelson, la vídua de Salleres, Arquímedes Quintana, Carlota de Torres, Honorat del Rom, Josep Ibars...

Recordem que este és el segon acte que es fa als 25 anys de *Camí de Sirga* a Barcelona perquè, coincidint amb la Mercè, hi va haver una taula redona per parlar de l'escriptor mequinensà, de la que ja vam informar puntualment a *Temps de Franja*.

ESTAMPES RIBERENQUES

La vellesa // Glòria Francino

De pas sento una notícia a la televisió: un ciutadà alemany no pot pagar la quota de la residència de la seva mare, que li costa uns tres mil euros, i opta per dur-la a una altra més econòmica, a 800 km de casa seva, que és a un altre país; com a conseqüència la velleta deixa de parlar perquè ni entén la llengua ni coneix ningú ni vol... En un diari llegeixo que el ministre japonès de finances diu que 'la gent gran' o 'gent del tub', és a dir, malalts terminals, representen una gran despesa econòmica per al seu país i espera que desapareguin aviat.

Si ens queda bella mica de sensibilitat, aquestes notícies esfeereixen qualsevol, però, esclara! la vida agitada que portem no ens permet ser al costat dels vells. Ho dic amb aquesta paraula, que crec és prou correcta per a designar la gent, que per sort, ha anat acumulant anys al seu cabdell vital, tot i que els políticament correctes –me'n ric sota el nas– no els agradi aquest mot, i hagin triat 'gent gran', 'tercera edat' i a més a més, es rebutgi el concepte de *padri, padrina* 'abuelo, abuela' i hagi passat a designar-se'ls com *iaio, iaia*. La vellesa no té bona premsa en les nostres societats occidentals, i pel que sembla tampoc en les orientals...

Per què si són les persones que ens han criat, educat i format, i ens ajuden, tot i ser vells...? Per què hem arribat a aquesta situació? Doncs, una possible resposta es perquè hem apartat tot allò que sigui incòmode, lleig o arrugat, i ser vell no està ben cotitzat per als dirigents de la societat, i no obstant, són els vells, la gent gran, els que ens han ensenyat a estalviar i són, probablement, en proporció als seus ingressos, els que han mantingut la banca, no els quatre o quatre mil espoliadors que han crescut com l'espuma a costelles dels treballadors.

La vellesa manté les nostres comarques rurals, sobretot a la Ribagorça, tant catalana com aragonesa, els vells han fet els pobles treballant i cuidant la seva hisenda i, moltes vegades, el patrimoni comú. Són la gent gran els que hem vist treballar de sol a sol: els homes, a la terra, amb els animals, les dones, a les seves cases i al camp, sense descans –tret d'alguns casos de senyoriu que també té el món rural, parlo de la majoria. Tot i haver treballat tota una vida, molta gent té una jubilació de sis-cents euros, i subsisteixen.

Els vells són molt importants en aquestes comarques del nord. Fins ara, quan hi ha tota una família, s'acostuma a cuidar els ancians a casa; però sovint hi ha cases on només queda una persona gran, quan aquesta mor, es tanca una casa; quan ve l'hivern moltes cases també apareixen amb el pany tancat, ja que els mesos més freds els padrins van a casa dels fills, és a dir, a ciutat. Altres que no tenen família o aquesta no els pot cuidar fan cap als centres geriàtrics comarcals, les tradicionals residències. A la nostra zona destaquen la de Benavarri (Ribagorça aragonesa), la del Pont de Suert (Ribagorça catalana), i també la de Trepmp (Pallars Jussà). Tanmateix quan algú va a la residència, en un 98% dels casos, indica un declivi de salut i d'autonomia personal, hom ja no és capaç de ser autosuficient, depén d'altres... Aquest factor per a qualsevol ser humà és indicatiu de decadència, i arriba més aviat o més tard, només es tracta de saber-la acceptar, acostumar-s'hi i intentar portar-se amb la vellesa com amb una bona companya que permeti seguir el trajecte de la jornada personal.

M'agrada trobar gent al sol i parlar amb els vells, que tenen la memòria antiga present, tot i que no recorden que van fer *després-ahir* 'abans d'ahir' o avui al matí.

JOAN FRANCESC MIRA: ESCRIPTOR, TRADUCTOR I ANTROPÒLEG

«Això de la LAPAO, jo ho qualificaria d'estupidesa; mala voluntat, sí, però sobretot estupidesa»

// BERENGUER DE MUSSOTS

Joan Francesc Mira i Casterà, nascut a València el 1939 és escriptor, antropòleg, sociòleg, traductor, agitador cultural i polític ocasional. Doctor en filosofia i lletres per la Universitat de València (1971) i catedràtic de grec a la Universitat Jaume I. Ha estat col·laborador del Laboratori d'Antropologia Social de la Sorbona, professor de la Universitat de Princeton, director de l'Institut Valencià de Sociologia i Antropologia i fundador del Museu d'Etnologia de València. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans i president d'Acció Cultural del País Valencià. Creu de Sant Jordi 1991 per la seua tasca cívica i Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2004 per la seua trajectòria.

Joan Francesc Mira

ROSA M. PUIG-SERRA

Ens trobem a la porta de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, al carrer del Carme de Barcelona, on fem algunes fotografies.

Pregunta. *Què us ha portat a estudiar el comportament humà i després a ser escriptor?*

Resposta. La història d'ocupar-se i després dedicar-se a l'escriptura i a viure per l'escriptura és molt llarga. Sempre, de molt menut –tenia set o vuit anys–, he estat un gran lector. A l'escola i a casa llegia molt, i és clar eren els clàssics castellans. Em vaig llegir tots els *Episodios Nacionales*, i literatura d'un cert volum que crec que de certa manera em devia influir en les ganes d'escriure. Ara bé, no en tenia ni la preparació tècnica ni lingüística i vaig passar molts anys llegint i llegint, i en diversos idiomes. Llibres d'autèntic pes, des de clàssics grecs als contemporanis, i això t'enganxa. Des de la primera joventut –als 20 o 21 anys–, em preocupava el comportament humà. Tenia curiositat pels grans temes i, de fet, la meua primera llicenciatura va ser de filosofia: m'interessava

l'antropologia filosòfica i l'anàlisi del comportament humà.

P. *Com valoreu la pèrdua de pes dels estudis humanístics, la filosofia, el llatí i el grec a la Universitat?*

R. Malament, malament, perquè els estudis d'interès tècnic, aplicat o científic no haurien de ser incompatibles amb els de filosofia i història. Quant al llatí i al grec, per necessitat sempre seran minoritaris. Jo encara vaig fer un batxillerat amb set anys de llatí, als Escolapis de València. Fa 100 anys, a Europa una persona "educada", inevitablement de classe alta, sabia llatí i grec, i això vol dir en contacte amb la tradició. Amb la reducció dels estudis clàssics, dels estudis humanístics, es perd el sentit temporal. Sembla que venim d'abans d'ahir i no està tan clara la percepció que venim d'una història molt llarga. I el nostre present no s'entén sense aquesta història. Ja ha arribat que un estudiantet de 20 anys entra a un museu i la meitat dels quadres li resulten incomprendibles; o el mateix pel que fa a bona part de la literatura, perquè desconeix els mites i la història de Grècia

o Roma. Tampoc té referents sobre la simbologia o el que en podríem dir historiografia religiosa, que és molt important i forma part del nostre patrimoni cultural. Si en un quadre o un llibre t'apareix l'Anunciació de Maria o l'escena del sacrifici d'Abraham i Isaac o el Diluvi Universal i no saps què és, resulta molt fotut, perquè hi ha un buit.

P. *Heu rebut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.*

R. Un bon dia aixequés el telèfon i t'ho diuen, i et quedes amb una sensació una mica contradictòria. Ja està, ja tens una cosa que no sabis si tindries, i aleshores et quedes com descol·locat, i també et dius "què més puc demanar?". Doncs res més, continuar treballant i fent les coses de la millor manera possible. I procurar fer-ho encara millor i, com sempre, a base de moltes hores. En definitiva, et quedes content i satisfet.

P. *Com valoreu l'aportació valenciana a la cultura catalana? Obté el reconeixement merescut?*

R. Jo diria que ara sí. Fa 50 anys, a Barcelona o a Catalunya es conei-

xia un personatge curiós que estava allà en un poble, que es deia Joan Fuster, que ja amb 25 o 30 anys era extraordinari. Tenia una cultura sòlida, cosa que era insòlita en aquella època, i insòlita en una mena de desert que era el País Valencià després de la Guerra i la postguerra. Un fet singular que a poc a poc es va anar assimilant. I amb el pas del temps, va haver-hi un gran poeta, Vicent Andrés Estellés. I encara alguna persona més.

En el moment actual hi ha un nombre considerable d'escriptors valencians que tenen els seus editors, el seu públic, els seus lectors a Catalunya, més i tot que al País Valencià. Alguns que van i vénen, com jo mateix. I altres que estan més ací que allà, com l'Enric Sòria; el Vicent Partal, amb Vilaweb; el Vicent Sanchis; Josep Piera; Isabel Clara-Simó; Ferran Torrent... i això no havia passat mai. Hi ha sis, set, vuit noms d'escriptors valencians que són coneguts i acceptats com a part de la pròpia cultura, de la pròpia literatura. Ja no són una cosa exòtica d'allà baix. El que em preocupa és el reconeixement dels escriptors valencians en català en la pròpia societat valenciana.

P. *Acció Cultural de País Valencià (ACPV) ha fet i fa una gran tasca cultural i pública.*

R. Hem passat econòmicament una època molt crítica, amb les famoses multes, que han arribat fins als 900.000 euros; i a més totes les retallades de subvencions i el bloqueig continu. Quan ara fa més d'un any vaig assumir-ne la Presidència, era com quan acceptes de ser el capità d'un vaixell a punt d'enfonsar-se, amb aigua entrant per tots costats. Però bé, el salvarem, perquè ACPV és una institució insubstituïble, com ho pot ser Òmnium a Catalunya. Són un producte del que se'n diu "societat civil". Ara ja és segur que no naufraga i, de fet, ja torna a navegar, a poc a poc.

P. *En qualitat de president d'Acció Cultural del País Valencià (fent conlloga amb la presidenta d'Òmnium Cultural, Muriel Casals, i el president de l'Obra Cultural Balear, Jaume Mateu) va ser a Calaceit el passat u de juny en l'acte "franjolí" del 'Pas-seig d'Aniversari. Vallverdú, l'ho-*

me: pren la paraula', un cicle d'actes pels diferents territoris de parla catalana amb motiu del 90 aniversari de l'escriptor i professor Josep Vallverdú. Quina percepció tinguéreu de la visita?

R. Hauria d'haver-hi hagut, en els actes, més presència de la gent de Calaceit i de la comarca, i hauria quedat de cara al poble com una cosa més popular, més visible, més perceptible, i a més amb més participació de la gent local. Va quedar com una cosa més reduïda, amb la sensació que molts veníem de fora, fèiem un acte en què la meitat érem els que havíem vingut de fora, ens n'anàvem d'allà i tot quedava igual. D'altra banda, també hi ha la part positiva, em sembla que el mateix dia es va fer la reunió d'alcaldes de la Franja a Mequinensa. Això demostra que hi ha una capacitat de reacció dels alcaldes, i que si ho fan vol dir que saben que tenen molta gent al darrere que està d'acord amb ells.

Això de LAPAO, més que res jo ho qualificaria que és una estupidesa. Mala voluntat, sí, però sobretot una decisió estúpida, i quan una cosa és estúpida al final no funciona. Ara mateix, en la reunió d'on vinc, de l'IEC, un catedràtic d'història de la didàctica, de Mallorca, i que havia estat president del Consell Escolar de les Illes Balears, ens explicava tot el fenomen de la vaga de mestres. Evidentment, el Govern Balear mai s'hauria esperat una reacció popular tan intensa, i estaven actuant fins i tot per pura estupidesa, per pura actitud sectària una cosa que no té acceptació. De fet, a Mallorca comptada, és la major manifestació de la història, amb 100.000 persones. Van promoure una manifestació de suport al govern, i hi havia, perquè les van comptar, exactament 47 persones, promovent-la des de dalt. Què passa a Mallorca? Una cosa semblant del que passa al País Valencià d'una manera diferent: hi ha diverses forces, i diaris i forces fins i tot econòmiques, gent d'un gran nivell social que prefereixen un govern de dretes bastant agressiu que donen suport a unes mesures que al final no podran funcionar, no perquè no tinguin mala voluntat, que la tenen, sinó perquè són estúpides. Tan estúpides i in-

sultants com aquesta de LAPAO, que estarà provocant un tipus de reacció que porta molta gent a sentir que ens estan insultant, que ens estan prenent el pèl.

P. *Amb 16 o 17 anys vaig llegir –i em va impressionar– el vostre llibre Un estudi d'antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp la descripció sociològica que hi féu de Vallalta em recordà, en molts aspectes l'Alt Matarranya i, per extensió la resta de la Franja central i meridional.*

R. No vas equivocat. L'interès de l'estudi és la comparació de dos tipus de poble que tenen una estructura social, de relació molt diferent, i això està fet aposta.

P. *Com és que algú format a la ciutat de València fixa la mirada en aquest territori, en principi perifèric?*

R. Quan vaig començar a interessar-me per l'antropologia social i tenir l'ocasió d'estudiar els tipus de fenòmens de sociabilitat, d'estructures profundes, internes de valors d'una societat, és quan fas comunitats petites i amb una certa distància respecte a la teua pròpia experiència. Un

antropòleg pot fer un estudi de la seua mateixa societat, però és molt millor, com a observador, si ho fa a una certa distància, física, geogràfica i cultural, i encara millor si te'n vas a un altre continent, perquè tot és completament diferent i aleshores pots tenir la mirada de l'observador però mantenint la distància.

P. *L'antropòleg nord-americà Richard A. Barrett publicà la seua tesi doctoral Benabarre. The modernization of a Spanish village el 1974, el mateix any en que vós publicàveu la vostra, que adés hem esmentat.*

R. Els primers estudis d'antropologia de comunitats o societats rurals a la Península Ibèrica els han fet anglesos i nord-americans. Alguns els he conegut, mentre estava als Estats Units, i hi he treballat amb ells, i després a París, fins que ja fa anys vaig començar a dedicar més temps a la literatura.

Finalitzem l'entrevista amb un "Bueno, xiquets, això s'ha acabat, eh!"

«Fa 100 anys, a Europa una persona "educada" [...] sabia llatí i grec, i això vol dir en contacte amb la tradició»

Arran de les manipulacions aragoneses, Fatàs i l'*Heraldo*

// PERE-ENRIC BARREDA*

L'enumeració que segueix ha estat contrastada i avalada per especialistes en història, diplomàtica, paleografia, heràldica i vexil·lologia, i s'ha redactat com a defensa i argumentari davant les manipulacions amb què certa premsa aragonesa intenta atacar la llengua i cultura catalanes.

Sobre la dinastia comtal-reial

1. La reina Peronella ja no es considerarà aragonesa sinó catalana després el seu casament amb el comte Ramon Berenguer IV: canvia el seu nom de l'aragonès al català i, en testament, demana ser enterrada a la catedral de Santa Eulàlia de Barcelona, com va passar en 1173. El seu marit, príncep d'Aragó, ja havia escollit la seua sepultura al monestir de Ripoll en 1141. En canvi al seu fill, batejat amb el nom català de Ramon Berenguer, els aragonesos li van imposar l'aragonès d'Alfonso, però no va deixar de ser català.

2. La dinastia aragonesa acaba amb Ramir II, enterrat a Sant Pere el Vell d'Osca en 1156, i no pas en el panteó reial de Sant Joan de la Penya. Tots els seus descendents sense excepció són enterrats a Catalunya (Poblet, Santes Creus, etc.) Evidentment perquè foren catalans, i no pas aragonesos.

3. Només Pere I reposa a Santa Maria de Sixena (Osca), però a causa de l'excomunió dictada per Innocenci III. El seu cadàver va ser enterrat a l'església de l'orde de l'Hospital de Tolosa fins que, a prec de Jaume I, va ser el Papa Honori III qui, el 30 de setembre de 1217, va autoritzar el trasllat de les seues restes a una altra església hospitalària, la del monestir de Sixena, on hi era també soterrada sa mare Sança de Castella (que n'havia estat fundadora), però fora del recinte sagrat. El seu fill l'hagués portat a Poblet perquè reposés al costat de son pare el rei Alfons I i amb ell mateix quan el sepultaren arran de la seua

defunció. Tampoc no hi va poder portar les restes de sa mare, Maria de Montpeller, morta i enterrada a Roma.

4. Pere II i Jaume II van preferir Santes Creus, i Alfons III el monestir dels Franciscans de Barcelona (ara reposa a la Catedral), però el seu fill Pere III i tots els seus successors van tornar a Poblet, fins i tot Alfons IV que va morir a Nàpols en 1458 (no hi va ser traslladat fins el 1671). Després, l'últim sobirà enterrat a Poblet fou, en 1479, son germà Joan II, de la dinastia Trastàmara, i abans, en 1461, el seu fill gran, el príncep Carles de Viana.

5. La llegenda diu que, en els arcs reials, només hi cabien 6 sobirans, sense comptar-hi les esposes, i al rei Martí el van enterrar fora per no haver tingut descendència (encara quedaven buits dos llocs), i al rei Alfons IV sota perquè ja estaven complets. També van posar a un costat Carles de Viana, príncep de Girona (encara que les restes que hi ha ara són de tres persones diferents).

6. El fill i germanastre respectivament de Joan II i Carles de Viana, el rei Ferran II, va voler reposar a Granada amb la seua esposa Isabel i el seu gendre Felip d'Àustria (que no va regnar a Catalunya). Més tard també hi va anar a parar sa filla (i vídua de Felip), la reina Joana, morta en 1555. Pel que fa als altres fills, Joan, príncep de Girona, va morir en 1497 i va ser enterrat a Àvila; i Isabel, següent princesa de Girona, va morir en 1498 i està enterrada a Toledo.

7. El seu nét, el rei Carles I, emperador germànic, deixà en testament que volia reposar a la Capella Reial de Granada, al costat dels seus avis, pare i esposa (sa mare, la reina Joana, encara vivia). Però va canviar d'opinió i, en el seu codicil abans de morir en 1558, va disposar que se l'enterrés sota l'altar major de l'església

Còpia del rotlle genealògic dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona (1395/1409)
ARXIU MONESTIR DE POBLET

del monestir de Sant Jeroni, de manera que l'oficiant trepitgés la llosa posada damunt del seu cap i pit, i que s'hi portessen també les restes de la seua esposa Isabel de Portugal des de Granada, per tal de poder reposar-hi junts.

8. Felip I va desobeir son pare, perquè no va portar les restes de sa mare al seu costat, sinó que a més va ordenar en 1573 a Juan Álvarez

de Toledo, comte d'Orpesa, que els traslladés des del monestir de Sant Jeroni al nou monestir de l'Escorial, i no en va respectar la posició davall l'altar major, tot i que sí que el va ajuntar amb la seua dona, portada des de Granada. Però això (el perquè no va respectar la voluntat son pare) ja és una altra història.

Sobre els numerals i titulacions

1. Els numerals vàlids són els catalans (l'únic que s'autodenomina, el Cerimoniós, ho fa com a Pere Terç i no pas com a *Pere Quart*) i no pas els aragonesos, que són un invent de Jerónimo Zurita de cap a 1550.

2. Els títols del príncep hereu de la dinastia catalana són els propis de Catalunya: duc —després príncep— de Girona, duc de Montblanc, comte de Cervera i senyor de Balaguer (que segueix ostentant el príncep Felip, futur rei). La casa aragonesa, extingida amb Ramir II, no va poder aportar-ne cap.

La llengua i els símbols: bandera i escut

1. Els nostres sobirans fins a Martí l'Humà parlaven en català com a primera llengua i van aprendre també les altres, com l'aragonesa. Només Jaume I es dirigia en castellà al seu primogènit l'infant Alfons, rebel i desarrelat, de mare castellana i educat amb ella a Castella després del repudi.

2. Els quatre pals de gules sobre

*Professor de la Universitat de Barcelona, cronista oficial de Benassal

fons d'or són comtals i catalans, com ho demostra l'exclusivitat a Catalunya i la seua adaptació a l'escut de la casa de Provença, anterior a 1137.

3. En l'escut aragonès, els pals de la casa comtal de Barcelona són els últims en ordre d'antiguitat de dinasties, després de l'arbre de Sobrarb, la creu d'Aïnsa i la del patró Sant Jordi amb els caps dels musulmans vençuts a la batalla d'Alcoraz.

La capital, les coronacions

1. La capital efectiva fou Barcelona, seu de la casa comtal i reial, els òrgans de govern, l'administració (Cancelleria Reial) i els arxius, anomenats "Arxiu Reial de Barcelona". Com que, cap a 1850, li van canviar el nom per "Arxiu general de la Corona d'Aragó", ara, per aquesta qüestió nominal, Aragó reclama formar-ne part, tot oblidant que els diputats d'Aragó ja es van endur en 1461 allò que consideraven que era seu (com havien fet els valencians en 1419) i que van destruir els francesos durant el setge de Saragossa (1808-1809).

2. Els sobirans catalans només anaven a Saragossa a coronar-se (a Catalunya no era costum), i tardanament: Pere I va ser coronat a Roma en 1205 (és la primera coronació de la qual es té constància), i la primera a Saragossa va ser la de Pere II el 1276. Cal ressenyar que, amb data de 15 de novembre del 1276, Sa Majestat *protesta* ("declara formalment"; traduïm del llatí): "que Nós rebérem la unció, be-

nedicció i corona sense forçar Nós ni els nostres successors a rebre-les en aquesta ciutat i lloc, i per ministeri del bisbe de Saragossa, ans protestam que per això no patim Nós ni els nostres successors cap perjudici en l'esdevenidor, sinó que els nostres successors d'ara endavant puguen rebre la unció, **benedicció i corona en qualsevol ciutat que ens plaga de tota la nostra jurisdicció, i per ministeri de qualsevol [arquebisbe] o bisbe del nostre territori** i, d'aquestes protestes, ordenam fer-ne pública escriptura". Amb la mateixa excepció van ser coronats Alfons II en 1286, Jaume II en 1291, Alfons III en 1328, Pere III en 1336, Martí I en 1399 i Ferran I en 1412, fins a Carles I en 1518. I ací es va acabar. També anaven a Saragossa a celebrar algunes corts, encara que preferiblement anaven a Montsó amb els altres regnes.

Conclusió

Abans Ubieto, ara Fatàs i altres manipuladors, omplen el cap dels aragonesos de falòrnies i falsedats. El primer encara publica llibres i articles, però el segon difon les seues teories des dels dominicals de l'*Heraldo*: és lícit parlar d'una dinastia aragonesa després de 1162? Se sosté una faula com la del *casament a casa*? Es pot parlar amb propietat de les *barres aragoneses*, o de la *corona-estat* d'Aragó, amb Catalunya com a part? O anomenar impunement *imperi aragonès* als regnes de Sicília, Sardenya, Còr-

sega, Nàpols...? Van arribar mai els aragonesos a Grècia, al cim de l'Acropolis o al mont Athos? I, finalment, van intervenir decisivament a la batalla de Lepant?

Em temo que ni els nobles d'Aragó podien formar un exèrcit tan poderós, ni Aragó disposava de marina, ni van arribar a guanyar gaires batalles, ni van arribar a tenir mai cap bocí de costa, ni un sol port... i per això mateix cap vaixell marítim (potser algun de fluvial)...

Finalment, i ja acabo per fatiga, la dinastia catalana dels comtes de Barcelona, prínceps de Catalunya, eren també reis pròpiament: de Mallorca, de València, de Sicília, de Còrsega, de Sardenya, de Nàpols. No els hagués fet cap falta ser-ho d'Aragó, que va usurpar indugudament –només per motius cronològics– el nom del conjunt: és a dir, que entre els títols el primer havia de ser el de rei d'Aragó, i tots els altres s'havien de considerar part d'Aragó... però, en l'escut d'Aragó, els pals "aragonesos" van els últims, com correspon per cronologia als de la nova dinastia que reemplaça la vella, extingida amb Ramir II. Una altra prova de **l'origen català dels pals, i del seu caràcter importat a Aragó**.

Bibliografia recomanada:

- Armand de Fluvià, *Els quatre pals, l'escut dels comtes de Barcelona*, Barcelona, 1994.
- Armand de Fluvià, *L'apropiació dels Símbols Nacionals de Catalunya per part d'historiadors aragonesos*, Barcelona, 2009.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Mestres // Ramon Sistac

Un *mestre* és una «persona que ensenya una ciència, un art, un ofici, o té el títol per a fer-ho». Una definició massa esquemàtica i burocràtica, sinònim de *professor*. M'agrada més la segona accepció: «persona que, d'una ciència, d'un art, etc., en sap per a ensenyar-ne, per a ésser pres com a model». Un *mestre*, doncs, és qui ens fa de model, qui ens causa un impacte indeleble sobre el nostre capteniment futur.

Ara que els cabells blancs han guanyat definitivament la batalla per la conquesta del meu cap, si alguna cosa em faria il·lusió, de cara ja al meu declivi, és que algú em considerés mestre. Jo voldria ser com aquells que em van impactar, que em van fer tal com sóc, en la feina i en la vida. I em plau de citar-ne alguns ara i ací. Per exemple, Jaume Olives i Canals (1907-1987), catedràtic de grec de l'institut Balma de Barcelona i traductor de Plató, personatge segurament malaguanyat i poc (re)conegut, que em va alfabetitzar en català i em va fer estimar els llibres en temps difícils. O Joan Veny, el meu mentor, que em

va guiar, i encara em guia, en la meua singladura acadèmica. I he rebut també el mestratge de Joan Solà, Basilio Losada, Teresa Cabré, Sebastià Serrano... De vegades de maneres ben diferents i contraposades, però sempre de forma efectiva.

I no puc oblidar altres mestres que ni tan sols m'han estat directament professors. No puc explicar com m'he fet sense fer referència a l'obra de Joan Coromines i a la de Joan Fuster. Al segon el vaig conèixer, al primer solament de manera molt indirecta. I encara un tercer: Josep Vallverdú. Privat de la seua literatura juvenil (què més hauria volgut jo, que haver pogut llegir d'infant en català!), de ben jove em vaig immernir en la seua prosa, allò que més m'agrada d'ell, a mig camí entre la narrativa i l'assaig. Gràcies a ella, un Indífibil neòfit com jo va aprendre a navegar entre la boira. I a més em va regalar l'amistat. Als noranta anys, sense parar d'escriure i amb conversa inextinguible, li desitjo un camí llarg, dolç i sense cap pressa, cap al Parnàs.

// JOSEFINA MOTIS

Contingut d'aquesta revista, amb dades de la nostra comarca, que tant els que hi viuen com els que hi anem de tant en tant, no coneixem. O no ens hi fixem.

1. En aquest sentit els articles de Carlos i Enrique Corbera, de família albeldenca.

–*Els Pilarets*, de Carlos Corbera. Els pilarets són petites construccions amb motivació religiosa de diferents temps que són a tots els pobles. Unes vegades eren construïts com a vots per devoció religiosa, i d'altres recorden el lloc d'una ermita o temple més antic. Com el seu nom indica, són pilarets o columnes de diferent alçada amb una capelleta per al sant titular. L'article està molt ben explicat i amb imatges il·lustratives dels de Castellonroi, Natjà, el Campell, Valde llou, Quatre cort, Camporells, Espulcs, Sanui, Peralta... A Albelda n'hi ha dos; el de la Milagrosa, conservat, i les restes d'un altre (no en tenia ni idea). Són Patrimoni Cultural Aragonès catalogats com a Bé d'Interès Cultural (BIC).

–*Arte Contemporáneo en los templos de La Litera. El Bautismo de Jesús en la Iglesia Parroquial de Albelda*, article d'Enrique Corbera. El resum ens diu "dins el patrimoni artístic més rellevant de la nostra comarca, destaca la capella del Baptisme de l'ex col·legiata de Sant Vicent Màrtir d'Albelda on [...] José Aznar Ibáñez va representar, mitjançant la tècnica mil·lenària del pirogravat, dos dels fets més importants de l'església catòlica: El Baptisme de Jesús i la Pentecosta, sota el prisma de la doctrina del Concili Vaticà II". Ocupa nou pàgines i dona dades sobre l'autor, José Aznar, i les obres reconegudes que hi ha d'ell dintre i fora de la comarca en diferents àmbits, com el mural del saló de sessions de l'Ajuntament de Saragossa.

2. Sobre el negoci i oficis antics hi ha dos articles:

–*Història de les fàbriques i begudes carbòniques a La Llitera*, un extens article de més de 30 pàgines amb la història de les fàbriques de

de refrescos a la nostra comarca. Ubicades a diversos pobles, eren empreses familiars que no tenien horaris per a treballar. Molta activitat amb la fabricació, envasament, repartiment, transport... i les seves idees de publicitat als bars o als mateixos camions. Després el declivi i les seves causes.

–*La cistelleria a la Llitera*, article molt maco, amb il·lustració d'un professional d'aquest ofici, Benjamin Gonzalez de Tamarit. On s'explica els materials, com són canyes, vímet i espart per als espartenyers; els utensilis que es construïen segons la necessitat pràctica i les eines senzilles que es feien servir, com els partidors per a partir les canyes en tires, per a teixir el punxó i el ragò. Feien cistelles de totes mides, panistres, cartons, argadells escaltrisses, banastos, piles per a menjar els animals, cargoleres, gàbies, etc. A Albelda sempre vàiem al sarguer treballant a la placeta, o dintre la seva entrada molt gran. Eren imprescindibles a tots els pobles.

3. Els personatges destacats en aquest exemplar:

–*El padre Eduardo Llanas Jubero 1843/1904*, de Binèfar. Extens article sobre la seva vida de capellà, llocs on va viure molt de temps com a Vilanova i la Gertrú, i obres importants. Així com la seva predisposició a actuar per la qüestió social, joventut, preparació de mestres, i conferenciant sobre diferents temes culturals.

–*Luis Mauri Molins paradigma de la "Nueva España" en el Binèfar de la postguerra*. Cal llegir-lo, per recordar de la mentalitat falangista i la seva seva actuació en el seu temps. Aquest protagonista va pertànyer als "Escuadrones de la Muerte" a Osca durant la guerra. Havia estat legionari i ferit. Des-

Cartell de la presentació de *Littera* 3

prés, el premi va ser una plaça de guàrdia a Binèfar. Trista vida i sinistra des de 1899 a 1950.

4. De les 20 pàgines de l'article sobre les espècies exòtiques invasores a la Llitera, és per fer-ne un escrit sencer. Hi ha molt a comentar i raonar i, potser qüestionar, si aquestes espècies són nocives per l'ambient que, indubtablement, s'ha de cuidar.

5. Hi ha un article amb una llista de paraules utilitzades al consultori mèdic de Sanui i Alins, recollides pel titular d'aquesta consulta. Són paraules molt familiars a tota la comarca. Es presenta com un llenguatge de transició entre el Català i l'Aragonès. (Esperem que no sigui amb intenció de no reconèixer el català de la zona.)

6. Hi ha una part de poemes d'autors a l'exili, de pensament llibertari, de contingut emotiu i agradables de llegir. Fèlix Carrasquer, Víctor Blanco, Antonio Torres, Joaquín Raluy en són els autors.

7. I a la part final de la revista el resum de les publicacions a (i de) la comarca.

Vall-de-roures canvia la imatge de Ferrero Rocher

La marca de bombons instal·la una artística il·luminació nadalenca i en divulga el resultat per internet dins d'una campanya promocional

// LLUÍS RAJADELL

La famosa marca de bombons Ferrero Rocher ha triat Vall-de-roures com a punt de partida per a canviar la imatge de sofisticació que tenia tradicionalment per una més propera a la gent en un intent d'adaptar-se als difícils temps actuals. La companyia de xocolata i dolços ha instal·lat la il·luminació nadalenca de la capital del Matarranya i pagarà també el consum elèctric que com-
porte fins al 7 de gener.

La iniciativa promocional, que es difon a través d'internet, ajudarà a la promoció del poble sense cost per a l'Ajuntament. L'alcalde, Carlos Boné, reconeix que les apurades finances municipals no podrien pagar una acció promocional com la que ha posat en marxa la multinacional.

De fet, una de les raons de Ferrero per a triar Vall-de-roures com a centre de la campanya 'Regala momentos con luz propia' ha estat la supressió de les llums de Nadal com a mesura d'estalvi i per a destinar els recursos a atendre altres prioritats. Des de la marca de xocolata italiana expliquen que també van valorar l'interès monumental i estètic de la població i la seua recent incorporació a l'associació de Pueblos Más Bonitos de España, a la que també pertany Calaceit.

El proper Nadal, Ferrero s'adapta a la crisi arraconant els personat-

Il·luminació del Pont de Vall-de-roures
LLUÍS RAJADELL

ges famosos, com Judit Mascó o Isabel Preysler, com a rostres representatius de la companyia per a donar protagonisme a la capital del Matarranya.

La inauguració de la il·luminació de Nadal, el passat 30 de novembre, va ser un acte multitudinari que va omplir de gom a gom la plaça d'Espanya i els carrers del voltant. Ferrero va repartir entre el públic assistent quatre mil dels seus populars bombons, l'Ajuntament va aportar la mistela i la bada municipal va contribuir amb el toc musical per arrodonir la festa. Els quintos, que van plantar el tradicional arbre de Nadal a la plaça de l'Ajuntament, també van col·laborar amb el seu treball.

La instal·lació lumínica es retirarà

en passar les festes de Nadal, encara que alguns elements decoratius es quedaran al poble en mans de l'Ajuntament. Per al muntatge elèctric i la gravació de l'audiovisual promocional, un equip de vint persones va treballar al poble durant un bon grapat de dies. Ferrero va enregistrar entrevistes amb veïns, el muntatge de l'arbre de Nadal i de la instal·lació elèctrica per editar un vídeo que difondrà per les xarxes socials.

L'espectacular il·luminació artística s'estén pel Pont de Pedra, lo portal de Sant Roc i la plaça d'Espanya. Els internautes poden veure el resultat a Facebook, però el més recomanable és anar-hi en persona. A més dels llums de Nadal, el visitant hi trobarà molts altres atractius.

DONES

Calaceitanes // M. Llop

És el títol del magnífic llibre que, amb text de Mercè Gimeno i fotografies de Francesca Calaf, presenta la imatge i la veu de 31 dones del segle XXI; dones que parlen en veu de les dones de Calaceit, del Matarranya, de totes les dones. Trenta-un relats de dones calaceitanes des de la vida quotidiana; dones lluitadores, valentes, artistes, solidàries, grans, joves, lliures...

Aquest llibre va sorgir de l'exposició fotogràfica de dones de Calaceit que Francesca Calaf va inaugurar al museu Cabré el 8 de març de 2011 i més endavant la Mercè Gimeno va entrevistar a les protagonistes que parlen lliurement de la vida; dones

que van patir la guerra, d'altres que van renunciar als seus somnis en un temps de penúries econòmiques, noies i joves que han tingut la possibilitat de triar el seu futur, algunes nascudes al poble i d'altres que l'han escollit per viure-hi, algunes van estudiar, d'altres no però totes gaudeixen de viure a Calaceit i també de les trobades familiars, de la tranquil·litat del poble, del paisatge.

El llibre inclou una dedicatòria A les nostres iaies que van haver de renunciar als seus somnis només perquè eren dones. Això ja ens diu molt del carisma d'unes pàgines il·luminades, també, per una preciosa edició. Felicitats a les autores!

Les llengües minoritzades d'Aragó, presents al Congrés Iberoamericà de les Cultures

// MÀRIO SASOT

Durant los dies 20, 21 i 22 de novembre es va celebrar a Saragossa el V Congrés Iberoamericà de Cultura, que aplegà a més d'un miler de persones inscrites de les dues ribes de l'Atlàntic per a parlar dels efectes de la irrupció de les noves tecnologies en el món de la cultura i la comunicació en general.

Junt amb el programa general, on participaren com a ponents persones força conegudes en aquests àmbits, i una interessantíssima programació cultural al voltant del Congrés durant tot el mes, hi va haver una programació alternativa. En aquesta, gràcies als esforços i interès de l'associació cultural El Rolde (REA) i altres membres de la Coordinadora Plataforma Aragó Trilingüe a títol personal, es va aconseguir negociar amb l'Ajuntament saragossà la introducció de dues ponències sobre activitats entorn a les llengües minoritzades d'Aragó junt amb dues obres de teatre a la programació cultural.

Quant a les ponències, en aragonès es va presentar l'experiència "La Plataforma Semántica Digital Zirano.com" a càrrec d'Óscar Latas.

El català va estar representat amb la ponència titulada "Propostes de

recuperació i divulgació de la història i el patrimoni cultural de la comarca del Baix Cinca a través de les TIC" presentada per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i llegida en el Congrés per Antoni Bengochea.

Recollint l'experiència d'antigues iniciatives editorials d'aquesta entitat en suports diferents o complementaris al paper, com el vídeo, el disc de vinil, CD, etc., es va presentar al Congrés diversos projectes més recents on les TIC prenen més protagonisme.

Per a donar un salt qualitatiu en la divulgació de les seues publicacions, l'IEBC ha acordat autoritzar a Google per a que s'escanege la major part dels seus llibres i els incorpore a Google books.

També s'informà del naixement de la col·lecció "Lo Rebot Digital", de la qual, de moment hi ha dos números publicats. Els dos disposen d'un CD o DVD amb una part de contingut digital.

El número 1, *La Ribera del Cinca 1929-1931* consisteix en la digitalització de tota la col·lecció de diaris de *La Ribera del Cinca* publicats a Fraga durant aquest període, amb un estudi en paper a càrrec de la periodista Maria Navarro. El CD és navegable i es pot accedir amb facilitat a la informació dels 120 números digitalitzats més un exemplar de *La Maza*

i un altre de *La Voz del Cinca*.

El número 2, *Les cançons de la nostra gent* de Josep Galan, dirigit i coordinat per Pep Labat, és una nova edició del cançoner del folklorista fragatí Josep Galan que va recollir les cançons populars de Fraga i de part del Baix Cinca i que es va publicar l'any 1993 a la col·lecció "Pa de casa" del Govern d'Aragó. La nova proposta afegeix la gravació en suport CD de 44 pistes entre cançons i recitacions, amb la col·laboració del professorat i alumnes de l'Institut Musical Comarcal de Fraga i de la Coral Adulta de la mateixa població.

Representació a Saragossa *D'un temps, d'un poble*

// M. LLOP

D'un temps d'un poble és l'obra que el grup *Garbinada* rendeix homenatge al seu gran escriptor Jesús Moncada. És una adaptació teatral de històries curtes dels llibres *Històries de la mà esquerra i altres narracions*, *El cafè de la granota* i *Estremida memòria*. La voluntat del grup és d'oferir a l'espectador la manera en què Moncada va escriure les vivències d'un món perdut que va desaparèixer davall les aigües d'un pantà.

L'obra es parteix en tres actes amb els quals el cafè, una nit de vetlla i l'església són el punt neuràlgic de la vila.

Els personatges recorden antigues històries i situacions que s'aprofiten per dur al teatre el món literari i narratiu de l'autor.

L'adaptació és de Tere Borbon, Pili Arbiol, Cristina Rodes i Miguel Ibarz.

La direcció és d'Angelines Hermegegildo i Antonio Blas.

L'ajudant de direcció és Magda Godia. També hi col·laboren un gran nombre d'actors i persones encarregades del so, l'escenografia, perruqueria...

Felicitats al grup per la divertida vetllada!

Glòria Francino Pinasa, investigadora de la llengua

// CARMÉ MESSEGUER

La Glòria no em va donar el seu número de telèfon: «Pregunteu per mi quan arribeu al poble»— em va dir. Arribats a Sopeira, de seguida ens van indicar que ens havíem d'arribar a Casa Eduardo. La Glòria ens va fer entrar a casa seua i ens va oferir aigua. Vam agrair l'aigua i la frescor de la casa; era el pic de l'estiu.

Nascuda circumstancialment a Barcelona el 1956, va estudiar el batxiller a Lleida, a l'institut Màrius Torres i al Gili Gaya femení, i va ser guanyadora (1a de la província de Lleida) d'un d'aquells mítics premis de redacció de la Coca-Cola. Va fer Hispàniques a la UB i tot seguit Filologia catalana, mentre treballava de matins.

Després, de tornada a la Terra ferma i ja com a professora de secundària, ha fet de la Ribagorça—la seua parla, la toponímia, la literatura popular— el seu camp d'estudi. Ja l'any 1986, al Segon Congrés Inter-

nacional de la Llengua Catalana, va presentar una comunicació sobre la parla de Sopeira i, mentre feia el doctorat, va portar a terme un treball d'investigació sobre *Toponímia ribagorçana al «Cartoral d'Alaó»*, conjunt de diversos documents redactats en llatí i datats entre els segles IX i XIII. Després, integrada a l'equip de Xavier Terrado, de la UdL, ha anat traient a la llum diversos treballs sobre toponímia de Sopeira (2002), Pont de Suert (2005) i Bonansa (2011)—aquest darrer en col·laboració amb Carles Feixa—. Anteriorment, la Glòria també va ser la responsable—al costat de Lluís Borau— del treball de camp i de l'edició del volum de *Bllat colrat!* dedicat al cançoner popular de Ribagorça, Llitera i Baix Cinca, publicat el 1997.

Paral·lelament, la Glòria s'ha implicat de manera molt activa en diverses activitats culturals comarcals des de l'Associació d'Amics d'Alaó,

Glòria Francino
CARMÉ MESSEGUER

XII, només es conserva en peu l'església romànica; som vora el Noguera Ribagorçana i a recer de la mola de Sant Cugat, que dona nom al municipi de Sopeira ('sota la pedra'), i comencen a picar els mosquits.

Actualment és professora de llengua castellana i literatura a l'Institut Torre Vicens de Lleida, a més de ser coordinadora per al districte universitari de la UdL d'aquesta matèria en els exàmens de Selectivitat.

U12

Lectures i meditacions (sociològiques) en anys adolescents // Esteve Betrià

L'entranyable amic i coterrani Berenguer de Mussots ens ofereix a les pàgines centrals d'aquest número de *Temps de Franja* una entrevista amb l'antropòleg, escriptor, assagista i actual president d'ACPV, Joan Francesc Mira. Una interessant entrevista que m'ha provocat una sèrie de records i reflexions que intentaré manifestar tot seguit. Així, des d'un punt de vista més íntim, he confessat que la lectura—pocs mesos després de la publicació— del primer assaig, *Un estudi d'antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp* (1974) d'aquest inquiet intel·lectual valencià em va deixar literalment garratibat. La descripció que hi fa de Vallalta—la població amb una economia i una societat més ancestrals de les dues descrites— em recordà la societat de molts dels nostres pobles, com ara Almenasp, Vilella, Nonasp, la Codonyera,... (i amb matisos, Mequinensa, Faió, Torrent...). Fins i tot, quan més tard vaig conèixer l'Alt Mataranya, l'assaig de J. F. Mira em va fer pensar, clarament, en Penarroja, una vila, com Vallalta, amb cases amb dues entrades—la de baix i la de dalt— a diferents carrers.

No hi ha dubte, atesa la meua edat i formació, que degué llegir l'obra de manera precipitada i tangencial. Amb tot, recordo que la lectura em va impactar gairebé tant com ho havia fet la lectura—també, sens dubte, precipitada— de l'assaig *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster; una obra fonamental llegida—fullejada, més aviat— un parell d'anys abans, cap a 1972. Em van impactar tant que durant un parell d'anys vaig estar temptat de dedicar el meu futur als estudis antropològics i socials. Però, finalment ho vaig deixar córrer, si més no des d'un punt de vista acadèmic.

Pensant en l'antropologia social “nostrada”, no puc deixar de fer esment, ara i ací, que alguns anys abans, el 1969 i 1970, l'antropòleg nord-americà Richard A. Barrett havia fet treball de camp, de cara a la seua tesi doctoral, a Benavarrí; i que va publicar les seues anàlisis a *Benabarre. The modernization of a Spanish village*, un assaig també editat el 1974 (deu anys més tard, el 1984, l'Ajuntament de Benavarrí en publicà una versió castellana: *La modernización de un pueblo español*). D'aquest darrer treball no puc deixar de reproduir una breu anotació, citada en diverses ocasions, a propòsit de l'ús de les llengües en la capital de la Ribagorça i, per extensió en altres poblacions, poques, de la Franja: «*Había también una diferencia relacionada con el uso del lenguaje. Los notables hablan en castellano, la lengua oficial y la común a la clase culta española. Incluso aquellas familias burguesas que residían permanentemente en Benabarre hablaban castellano. El resto de los benabarrenses hablan ribagorzano, la lengua característica de todos los pueblos de la zona colindante. Casi todos los benabarrenses podían también expresarse en castellano, y ésta era también la lengua que empleaban en su trato con los “señoritos” o los forasteros. El ribagorzano se consideraba, incluso por aquellos que lo hablan, como un dialecto campesino poco refinado. Por ello se le consideraba por debajo de la dignidad de la burguesía*». Descripció sociolingüística que podríem fer extensible a diferents poblacions de la Franja que compten, encara ara, amb una certa burgesia “il·lustrada”: Tamarit, Fraga, Maella, Vallderoures...

Any Salvador Espriu / Any Desideri Lombarte

// ARTUR QUINTANA

Amb aquest número de *Temps de Franja* acaba l'Any Salvador Espriu, l'any del centenari del seu naixement el 1923 a Santa Coloma de Farners, i comencem l'Any Desideri Lombarte, quan en fa vint-i-cinc de la seva defunció a Barcelona el 3 d'octubre del 1989. En Desideri tindria ara 77 anys. Ambdós van viure per a salvar-nos els mots, i mostrar-nos que som el que som, i no el que d'altres volen que siguem. I per això ambdós van patir ignomínies en el difícil temps en què els va tocar viure.

En els pròxims números de *Temps de Franja*, des del febrer del 2014 al gener del 2015, parlarem d'en Desideri i li seran dedicats els *Styli locus* de l'estiu d'enguany i de l'hivern del 2015. Serà homenatjat amb diversos actes a la vila de Pena-roja, on va néixer el 1937, i esperem que també ho serà en d'altres indrets.

Tanquem ara i ací l'Any Salvador Espriu i obrim l'Any Desideri Lombarte amb uns versos de n'Àngel Villalba, on aquest cantautor favarol ha

sabut unir les figures d'en Desideri Lombarte i d'en Salvador Espriu en la constant lluita contra la persistent discriminació i repetides infàmies que patia i pateix arreu la llengua catalana i la cultura que conforma, llengua i cultura d'ells i nostres.

En pàtria menuda

*Quan lo Desideri
en pàtria menuda
va triar fer el niu
aprendre a llegir
i escriure poemes
en la nostra parla
la llengua d'Espriu
Ací a l'Aragó
amb un cerç burlesc
los castellanistes
donaven lliçons
negant garbinades
prohibint lo nom
trepitjant los mots.*

*I com les oronetes
amb el fang del riu
cada primavera
tornen a fer niu
escriptors, poetes
cantautors d'estiu
creixiem amb força
per fer-li caliu.
Català a la Franja
de segles parlem
negar l'evidència
és mostrar mala fe
en pàtria menuda
la lluita al carrer.*

NO SOM D'EIXE MÓN

Parèntesi d'il·lusió // Francesc Ricart

Obro parèntesi. Perdó, això és un parèntesi que no es tancarà del tot fins al dia 9 de novembre de l'any que ve. Continuo: aquest migdia (és quan he començat a escriure) el president Artur Mas ha anunciat la pregunta i la data de la consulta. Em permeto de parlar-ne perquè sense cap dubte és allò que més interessa no només a Catalunya sinó a tot Espanya, com han evidenciat les reaccions, sovint forassenyades, del govern del PP i dels mitjans espanyols. El procés cap a la Independència de Catalunya interessa tothom. De fet, a Espanya l'interès és sinònim de preocupació, una preocupació fins ara dissimulada, amb una actitud de menyspreu envers tot el que s'està coent al Principat des de la manifestació del 10 de juliol de 2010. Uns i altres, el govern espanyol i els mitjans, han mirat cap a un altre cantó o amb ulleres fumades per no veure que una majoria de la societat catalana ha avançat de manera irreversible cap a la Independència.

I a la Franja? Si em permeteu, m'empararé en dos petites anècdotes. Tiro enrere en el temps: un cap al tard d'un dia d'estiu, a la terrassa d'un bar de Fraga, uns amics em reclamen el parer per "la cosa" i jo, confiat en la complicitat, em manifesto esperançat i il·lusionat pel procés. La meua sorpresa és que els amics responen amb una displicència insultant acusant els catalans de babaus i de víctimes propiciatòries de la TV3: tot és una conxorxa de TV3, diuen, al servei del president Mas que ha intoxicat la societat, que ens tenen enganyats...

Avanço en el temps: primer dissabte de desembre, dia fred de cegallosa, al Cegonyer de Fraga, una persona informada es lamenta

del caire que ha pres la situació a Catalunya i, una mica sorpresa quan jo li manifesto la meua simpatia pel procés, ell ho mata sentenciant que Convergència s'equivoca i que no li agrada el que veu i que n'està preocupat. Són situacions casolanes, ja ho sé, però em serveixen per il·lustrar el canvi produït en l'opinió pública: de la gracieta amb mala llet del de la terrasseta, hem passat a la preocupació del veí pel que esdevé a Catalunya. La cosa positiva és que tothom està al cas del procés i sap que el que passa a l'altre costat de la ratlla no li és aliè. La negativa és l'evidència de la ceguesa cultivada i el rebuig indiscriminat, irreflexiu dels qui representen els dos exemples explicats i que em temo que són majoritaris.

Què passarà des d'ara fins al 9 de novembre de 2014? *Chi lo sa?* Jo estic convençut, però, que res no serà com fins ara. En el supòsit desitjat d'assolir la Independència els canvis seran per a bé i d'ací l'esperança de tanta gent; una situació que beneficiarà, al meu parer, les comarques de la Franja i tot l'àmbit de les terres de parla catalana. No estic d'acord amb els qui veuen amb certa por els efectes de la hipotètica formació del nou Estat amb l'argument que l'Administració d'Aragó crearà problemes que ens afectaran de manera singular.

Us deia que no tancava el parèntesi, que n'haurem de continuar parlant; de fet us convido a emplenar-lo pensant en tot el que podem traure de la gran il·lusió generada al Principat en l'aspiració cap a la Sobirania i del que en podem traure si la il·lusió es confirma en els temps pròxims.

Lluny és la transició

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

D'ençà l'any 1978 està vigent la Constitució espanyola, però molt han canviat les coses des de llavors. Que el nostre procés de transició cap a la democràcia va ser un exemple de negociació positiva i de renúncia parcial dels principis i ideals de totes les forces polítiques, ningú no ho pot negar. No obstant això, alguns van renunciar a menys coses, cal entendre els més vinculats al règim franquista. El poble espanyol, àvid d'estructures democràtiques i d'acord amb les circumstàncies del moment, va confiar als partits polítics i fins i tot als mitjans de comunicació, l'administració del poder democràtic en la seua major part. El fet de votar cada quatre anys semblava suficient per a convertir-nos en una plena i autèntica democràcia més. Trenta-cinc anys és un llarg període, suficient per posar a prova l'esperit de la transició. Crec sincerament que el que va començar molt bé, amb el temps es va anar esvaint, en oblidar gradualment aquell esperit constitucional. A força de repetir les excel·lències exemplars del nostre procés de canvi cap a la democràcia i del nostre desenvolupament econòmic, va anar passant el temps i com teníem els ulls mirant-nos el melic, no vam ser capaços de dirigir el nostre esguard cap al futur.

El nostre desenvolupament econòmic, a part de l'impuls de les divises del turisme i d'una industria-

lització gairebé sempre deficient, es va basar fonamentalment en el boom immobiliari. Com que no teníem prou diners al país per comprar el que s'anava construint i els productes de consum que ens posaven davant dels ulls, anàvem cercant els diners fora. Els dos grans partits que s'alternaren en el poder, amb l'ajuda esporàdica de minories territorials, es van anar convertint en aparells de poder, el manteniment del qual anava prevalent sobre les necessàries transformacions socials i econòmiques de la societat. Tanmateix, he d'admetre que l'esquerra va donar passos destacables en quant a drets socials i reformes progressistes que la dreta intentava diluir quan arribava al poder. En algun moment ens vam creure que amb pertànyer a la Unió Europea, tota la resta ens vindria de més a més.

Deixem el passat i situem-nos en el present. La diagnosi dels seus mals ens hauria d'ajudar a aixecar els ulls cap al futur. Per a bé o per mal la crisi que patim s'ha convertit en el reactiu que ha fet precipitar la majoria dels nostres problemes. La desafecció dels ciutadans respecte a la classe política mai havia estat tan alta; les seues causes són ben conegudes: allunyament dels partits respecte als seus votants, manca de democràcia interna, llistes tancades, irregularitats en el finançament, corrupció, llei electoral... La Monarquia va per-

Protagonistes de la transició espanyola, al Pacte de Moncloa

FONT: PORTAL FUENTERREBOLLO

dent dia a dia l'acceptació dels ciutadans, els motius són obvis. Parlar de l'objectivitat dels grans mitjans de comunicació no deixa de ser una broma. Aprofitant la crisi, els responsables principals d'aquella diuen als governs les mesures que cal prendre: el poder polític s'ha rendit al poder financer. I què podem dir del problema de l'a-

tur, de l'aniquilació dels nostres drets laborals i socials, del desmantellament cultural, de la lentitud de la justícia, del gran endeutament del país, etc., etc. El cafè per a tots del sistema autòmic, ha esdevingut un embull: el govern i els mitjans afins del Madrid centralista reclamen la recentralització de competències, unes autonomies estan disposades a cedir-les, d'altres en reclamen més, Catalunya va camí de la independència. També en aquest punt el PP ha destacat per les seues idees de centralisme atàvic, disfressat de patriotisme. Últimament el PSOE l'acompanya.

Però el pitjor de tot és que no tenim un model de futur, ni social, ni econòmic, ni polític. Els ciutadans, en primer lloc els joves, estan perdent l'esperança de poder viure en un país normal.

Necessitem un gran canvi que només la voluntat majoritària dels ciutadans pot fer, o obligar a fer als dirigents polítics. La societat ha de despertar de la seua letargia. La protesta passiva no és suficient, en el ben entès que allò que es necessita no és una nova transició, el canvi que necessitem s'ha d'assemblar més a un canvi de model social i polític global, una *revolutio* ("una volta"). Per acabar els deixo una pregunta a manera de reflexió: I si el procés cap a la independència que Catalunya està decidida a fer, es convertís en l'accelerador del gran canvi que necessita Espanya?

Encarna i Renato Simoni

QUERETES

La col·lectivització
d'un poble aragonès
durant la Guerra Civil
(1936-1938)

Pròleg de Julián Casanova

L'ALADRE
HISTÒRIA

1

“...el seu caràcter exemplar, el valor de ser pionera, d'obrir camins, d'avançar-se al que d'altres van fer després a Espanya, Anglaterra o Estats Units. Una història aparentment menuda, sobre un poble petit, però que descobreix la profunditat de l'autèntica matèria primera de la que és feta la feina de l'historiador: les creences i pràctiques dels éssers humans.”

(Fragment del pròleg de Julián Casanova Ruiz)

styli 10 locus

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja

Direcció:
Artur Quintana

Consell de redacció:
Pep Espluga
Loli Gimeno
Carme Messeguer
Hèctor B. Moret
Màrio Sasot

Disseny:
Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció
C/. Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@telefonica.net

Impressió i producció
Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

Homenatge a en Salvador Espriu en el centenari del seu naixement N'Espriu entre nosaltres

*La Codonyera on s'escriu
La clara llengua d'Espriu*
Tomàs Bosque

No cal buscar gaire per a trobar la influència de n'Espriu sobre els escriptors de les nostres tres llengües: la seua *Sinera/Arenys* ha estat el model d'on han sorgit els *Nogarà/ Aragón, Sorgenom/Monegros* de tants versos i proses en aragonès, o l'*Aiseül/Luesia* a la lírica en castellà de l'Àngel Guinda. I el mite de Sinera el trobarem en encesa passió en el desiderià de Pena-roja —'sempre Pena-roja', que ens deia el del Molinar—, en la Mequinensa moncadiana o en el codonyerenc d'en Gràcia. Si cerquem una mica més, no cal pas que hi furguem gaire, Francho Nagore ens evocarà, amb cansats ulls, el jardí espriuenc: *Biellos chardins remeraus / por os cansos güellos míos; Dillá d'o chelo / d'ista nuey / a luz me clama*, i ens desitjarà que *En l'abastada, difizil libertá*, puguem veure como *aboniquet plega l'alba; Que l'augua nabese por los secanos, enta o fundo d'os diyas itos*.

Hèctor B. Moret glossa amb connotacions morisques les judaïtzants espriuencques de l'*Assaig de càntic en el temple*: el mequinensà s'enfronta a un món rònec, cretí i relapse, de castigades arrels o fluixa realitat, mentre sent *la cansada passió de fugir*, però els *bramuls i les regalloses veus* li evidencien que *mai no podré fugir d'aquest cínic ermot*. I això que *sovint crec / que em creixen noves ales / i em torna l'alè*, per a caure finalment en un desolat quietisme: *aquest punyent desig d'ajaçar-me a l'ombra de l'espona*, esperant. Si fem l'amable esforç de llegir tres o quatre vegades la poesia del *Camp clos* moretiana, de lectura sempre tan recomanable, hi anirem desvetllant més ressons espriuencs. I el mateix passarà si ens endinsem en la seua prosa, especialment la concebuda amb l'ajut d'en Marc Cornell, on la paraula moretiana, i en cursiva negreta l'espriuenc, s'entrevesquen del tot: *Lluita sempre sense vessar la sang dels germans i, tu que en saps prou, salva la parla de la gent catalana! Però, no sigues cruel en cap circumstància i aju-*

da'ns, tu que encara pots, a merèixer la necessària pau que fa massa temps que esperem en va.

És en l'obra d'Eduardo Bizente de Bera on es fa encara més volgudament palesa la influència del sinerenc. Bizente de Bera, ja en el primer recull de versos, *Garba y augua* del 1976, mostrava, com en Espriu, l'afany per a salvar els mots de la pròpia llengua —l'aragonès / el català: *Mas tu, a mía boz biyes beyendo plegar l'ora / que dende Echo ta Benás [...]* *naxerá de nuabo a tuya boz, / ixa boz que dende un agüerro lexano / s'amagué entr'os barzals*, sense oferir encara els molts préstecs espriuencs de l'anomenada *apocrifa Bíblia de Nogarà*, dels seus dos darrers poemaris: es tracta de *Chardín de ausenzias* del 1981 i *Ziegas finestras* del 1983, on es troben a betzef temes, xifres, metàfores i símbols espriuencs de la mort i l'oblit: el xiprer, el marbre, la cendra, la nit, la llengua perseguida, i amb moltes, moltes connotacions hebraïques i també del príncep, els arquers, les llances, la pell de brau, de l'arbre, la rara flor, l'esperança en el treball i la llibertat... Hi trobem versos espriuencs quasi sencers sentits a la manera de Bizente de Bera, com ara *Indesinenter* que esdevé: *Sin de casta ni orgüello / Siguindo como can os zeños de l'amo...*, o a *Els nostres avis varen mirar que es fa a la fin plegamos ta ista tierra...*, i *Hem viscut per a salvar-vos els mots* convertit en *Mas emos sobrebibíu ta deixa-bos un troz de tierra [...]* *do podaz debantar as biellas parabras...*, i més encara a *Assaig de càntic en el temple*: *Ah, cómo cariño / atra tierra / de buen rebellar / lexos d'iste aire / de sequera! / De buen implaz / dixerba la soledá / d'istas simposables primaberas / ta í-me-ne ent'o mar [...]*. *Allora, tó lo pueblo / me siñalarba dezindo-me: Porqué albandonas / o suenio d'os tuyos pais? Talmén no bi-ye aquí / a tuya casa...* I ho clou amb els coneguts sintagmas espriuencs: *Nogarà, a mía trista, / pobra, chicorróna patria... y oh, forano, / ricuerda cuan plegues á lo tuyo país / tan rico, prospero y feliz*. Espriu és ací profundament aragonèsitzat.

Artur Quintana i Font

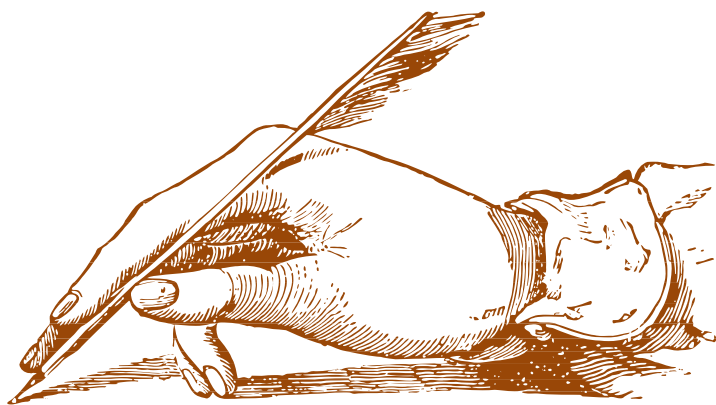
Novembre 2013 al poble**Tomàs Bosque**

Vaig com foraster pels ara buits carrers
i escolto poques veus, paraules soltes,
de cases on entrava algunes voltes
quan florien pels barrancs los codonyers.

De balcons pengen anuncis, grans lletrers,
oferint lloguer i venda, més que hostes.
El cerç segueix bufant volades fortes,
que sorollen les antenes i els xiprers.

Queda tot erm: hisenda, llengua i casa.
Mentre, jóvens, ben fluixa la butxaca,
veuen impotents com perden lo combat.

No és bon camí voler trencar la bassa,
ofegant de tarquí, d'infecta taca,
heretades tradicions de llibertat.

Dudoso dolor**Manuel M. Forega***Ademenos, Saragossa, Olifante, 2008*

Dónde, de este dolor, se encuentra el límite
—cada vez te preguntas—;
y, con esa mirada
traída de los sueños, piensas que sí existe,
que en el extremo máximo del padecimiento
brilla el borde nítido de la mejor aurora;
pero adviertes que, despierto, era sólo
la línea que persigues del deseo.
Y tiembles de nuevo porque eres hombre
que, sin haber padecido tanto como crees,
piensas, sin embargo, que es dolor la sola duda,
aunque no duela su invisible herida.

Soi cosirador d'estrelas**Óscar Latas Alegre**

Què veies al camí?
Guspies encenien
un foc en l'alta nit.
Salvador Espriu

Güe zenaré con a tuya ausenzia
fuyindo deros matizes esterlos;
e ista nuei, como totas atras,
antis d'adormir-me sin a tuya prezencia,
me tocará d'ir á cosirar o rabaño d'as estrelas,
á sacar-lis brillo, dixer-las politas, puras...
por si á tu, amor, te da ista nuei
por acucutar o nuestro zielo en as alduras.

★

E yo continuaré bandunguiando-me,
recosirando ra tuya suabura,
camín d'a infinita eternidá
ya contrastata;
e sentiré ra inmensidá de l'alda nuei,
d'os detalles chicorrns, purnas
do naxen os suenios increíbles.

★

Asinas zarraré ros güellos, á amagatons
blincaré sobre infinitos recosiros,
sobre sols e deseyos,
sobre lunas e glarimas,
itando besos á ras crapetas blangas dero ziel,
fendo morisquetas á ro negro silencio
dende ra mía patria natal d'Olbarras.

Merxe Llop Alfonso

Ha mort la princesa;
llàgrimes d'escuma, nits de perfum.
Lo cel s'ha ennuvolat de plany i dol.
Arriba la nit,
caminarem a les fosques sense horitzó.
Moren les flors dels vells jardins.
No és possible el retorn ni la matinada.
Veni, traïdors, maleïts,
jo també marxaré i res no quedarà.

Escrit en veu alta per en veu alta esser llegit (per an ells de la llei vital bons complidors)

Carles Andreu

porto en mi lo relat mut del poble
 alhora l'actuat i lo parlat
 —que d'escrit poquet!—
 propiciar-me'l van los pares
 genètica i generacional-ment
 sense fer ni demostra ni elucubra-cions
 ells sempre l'exemple per davant, que se digue!
 de lo seu viscut —acte i paraula— llengua feen dia tras dia

sí

que d'a on xorrave eixa bona paraula-lletra interna

sinó

del molt endins del jo a mi, del tu a tu,
 del tant enfora d'ella a n'ell
 del tu a mi, del jo a vates,
 de la mainada en jugarota tots alhora
 de familiars entaulats
 i del corrido de tots en festes

sí

tan nostrada com la que sigue és
 la llengua que parlem i que mos parle

a casa, ells, estudiar no estudiaren
 per dir: lo pare escrivie atrotinat, patie,
 la mare, ella, disfrutave dins la lletra
 en modo de cal·ligrafia construïda
 mà a mà baix llumeneta de candil
 lletra viva que la unió de fons i forma
 tant i tant la savie encandilar

i

fora del temps comú instal·lar
 oh! en un quadre íntim holandès me fa pensar, tin!
 però ai! si la parla catalana ere
 l'estudi, ell, ere en castellà!
 dis-me companyia humana, dis-me-ho tu:
 puc afirmar que vius estan, ells, en lo meu fur sobirà?
 jo afirmo que si, que sí...i pareu compte :
 per molt que me'n vaig anar pel món a la ventura
 invisible i resistent portava jo llur estructura !

i

adonar-me vaig que ere la parla del territori Franja
 la meua interior ar-qui-tec-tu-ra-ura-ura

sí!

mos diu georges steiner, lo lletrat,
 que de llengües menudes
 mai n'ha trobat

no

i ací estic com a exemple

que de les tres estimades que a mi me han format
 la menys potent
 és la que de sempre
 m'ha tengut arreeeeelat-at
 i ara a n'estes altures
 les autoritats que llengua menuda l'anomenen
 i que, autoritàriament, esborrat li han lo nom
 per batejar-la po-lí-ti-ca-ment aragonès oriental
 pareix que no s'adonen
 que de retruc la seua llengua
 aragonès occidental bateigen!
 Son gent de poca monta
 -po
 -ètica
 -ment
 -parlant
 no los perdonem que bé saben lo que fan!

Contrast de colors sobre un fons gris Josep San Martín Boncompte

Ens van arrabassar l'esforç, el temps i
 l'esperança
 de fer realitat el somni mil·lenari d'un país.
 Les mudes runes d'una guerra fratricida
 encara fumejaven destrucció, misèria, fam...
 Arreu, les negres urpes matusseres
 sembraven plors i esglais.
 El cel ja no era blau, ni roig, ni groc,
 a dins del núvol gris que ens envoltava
 s'havien fos totes les traces dels colors.
 Les ombres dels records també fugien,
 corrien a amagar-se esporuguides
 sota lloses de silenci
 dins aquella boira repulsiva, obscura, hostil.
 Reclosos, oblidats,
 esmicolats els somnis que tinguérem,
 segrestats en un país sense esperances
 ens volien emmudir.
 De mica en mica, antigues galivances,
 tímidament tornàvem a albirar.
 Malgrat els odis desfermats,
 malgrat la fúria dels vents i les tempestes,
 segurs, tossuts, fidels, impertorbables,
 unint-nos colze a colze,
 la Pàtria esgavellada tornàvem a bastir!

La influència d'Espriu sobre...

Hèctor B. Moret

1. Què ha representat Salvador Espriu per a la vostra obra?

La lectura i assumpció —ni que fos parcialment— dels seus poemes va estar per a mi el camí més intens i primerenc per a endinsar-me amb profit en la poesia en general i en la poesia catalana en particular. Parlo de l'adolescent inquiet dels darrers anys de la dictadura franquista que espigolava respostes existencials en les lleixes d'una biblioteca pública del carrer Gran de Gràcia, ja fos a través de l'antologia *Poesia catalana del segle XX* (1963) de Josep M. Castellet i Joaquim Molas o bé, en un altre aspecte, en les pàgines de l'assaig *Nosaltres els valencians* (1962) de Joan Fuster.

En ocasions alguns dels meus poemes han estat qualificat d'espriuans, cosa prou evident, però no sabia dir si m'ho he de prendre com a cosa positiva o com a cosa negativa. Amb tot, sembla que si aquests poemes espriuegen ho fan més pel que fa a la forma que no pas al contingut.

2. Com valoreu els diferents gèneres literaris de Salvador Espriu?

La poesia d'Espriu m'és essencial; la narrativa (breu), m'és important i la dramaturgia m'és, malauradament, força desconeguda. Només puc afirmar, que no hi ha dubte que la narració 'Tereseta-que-baixava-les-escales' és, per allò que conec, la millor narració breu catalana del segle XX. Potser algú dirà, amb raó, que en realitat es tracta d'un excel·lent poema en prosa.

Si he de destacar un tret comú que afecta a tota l'obra literària de Salvador Espriu no tinc dubte que aquest tret és la tria pulcra, conscient i precisa, mai banal, dels mots emprats en tots els gèneres literaris. I també que la concisió en l'expressió verbal i gestual caracteritza l'obra espriuana.

3. Quina creieu que és l'actualitat de l'obra de Salvador Espriu?

Després de dècades de relatiu oblit públic —el conegut i inevitable purgatori *post mortem* d'artistes i escriptors— en els darrers anys sembla que es recupera, s'actualitza d'alguna manera, la seua obra menys circumstancial, ni que sia en ocasió del centenari del seu naixement.

Personalment, la poesia de Salvador sempre m'ha estat actual; amb tot em cal dir que amb el temps ha perdut, inevitablement, intensitat; o potser simplement és que altres obres han vingut a completar i ahora ampliar-me l'experiència literària. Una experiència encapçalada per l'obra de Salvador Espriu.

Quim Gibert

1. Què ha representat Salvador Espriu per a la vostra obra?

Descobreixo l'Espriu d'adolescent per mitjà de l'escoltisme, en el tardofranquisme. Aleshores, Arenys de Mar, el poble que em va veure néixer i créixer, s'estava retrobant amb el poeta. L'Espriu em parlava d'indrets coneguts, i d'altres que em desvetllaven curiositat. Tant això com l'encert de Ramon Muntaner de musicar-lo, em van impactar gràtament. Em sabia fragments de poemes que encara em ressonen: "Però tu riuràs/ car veus com es tanquen llavis catalans. (...) La mar, el vell pi,/ presentida barca./ La por de morir." Espriu em va fer adonar que allò nostrat també és important.

2. Com valoreu els diferents gèneres literaris de Salvador Espriu?

És públic i notori que Espriu és un dels grans poetes del segle XX europeu. Però personalment desconec l'obra espriuana en el seu conjunt. I, en conseqüència, no em veig amb cor de fer cap valoració global.

3. Quina creieu que és l'actualitat de l'obra de Salvador Espriu?

En els darrers anys Espriu, com tants d'altres poetes de la literatura catalana, ha quedat en l'oblit. Les noves generacions amb prou feines el coneixen. És el preu de tenir freqüentment una cultura invasiva, com ara la castellana (promoguda des d'institucions del govern estatal) que dificulta el desenvolupament espontani de la pròpia.

Retrat de Salvador Espriu
per Josep Pla-Narbona